УДК 811.14'06'373.4
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.21

Кіор Ю. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри грецької філології та перекладу
Маріупольського державного університету

Кобиленко Н. К.,
старший викладач кафедри грецької філології та перекладу
Маріупольського державного університету

ПОБАЖАННЯ ЯК МОВЛЕННЄВИЙ АКТ У НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглядаються особливості мовленнєвого акту побажання. Незважаючи на чималу кількість робіт, присвячених вивченню різних аспектів побажань у мовах, поза увагою дослідників залишилося чимало питань. Зокрема, об'єктом детального дослідження ще не ставали побажання новогрецької мови. Аналіз теоретичного матеріалу показав, що побажання є складним і неоднорідним мовленнєвим актом, який може існувати в складі багатьох мовленнєвих жанрів. Висловлюючи побажання, мовець виражає надію на добробут у житті адресата в майбутньому, при вітанні мовець дає зрозуміти, що він поділяє радість з приводу події, що відбувається в цей момент. У науковій літературі існують різні точки зору як щодо тлумачення самого явища побажання, так і щодо способів його вербалізації. Більшість дослідників розглядає побажання як такі, що можуть мати як позитивну, так і негативну семантику (Л. Павловська, М. Гловинська, Н. Формановська, Н. Ранніх, А. Дедухно, Н. Сизоненко, Б. Цховребова, С. Тлупа, Г. Рігатос тощо). У результаті дослідження виявлено, що побажання належать до найуживаніших етикетних висловів, за допомогою яких установлюється контакт між людьми, визначаються їхні взаємини на роботі чи вдома, водночас підтримуються стосунки й контакти. З'ясовано, що в новогрецькій мові дослідженням побажань займалися Г. Рігатос та С. Тлупа; їхні роботи являють собою тематичні класифікації побажань у новогрецькій мові, які, незважаючи на різну кількість тематичних груп, можна поділити на дві великі групи – святкові та побутові побажання. Перспективи подальших досліджень цієї теми вбачаються в більш детальному вивченні семантики новогрецьких побажань, з'ясуванні їх структури та систематизації мовних формул, які їх виражають, а також у проведенні зіставного аналізу побажань новогрецької мови з іншими мовами.

Ключові слова: побажання, мовленнєвий акт, комунікація, семантика, етикет.

Постановка проблеми. Мовна культура народу – явище багатошарове, різноманітне й історично мінливе. У статті ми з'ясовуємо сутність побажання, зокрема, в новогрецькій мові, порівнюємо різні визначення цього терміна та зазначаємо наявні класифікації побажань у новогрецькій мові.

Зараз види письмових реалізацій поздоровлень, побажань поповнюються за рахунок можливостей сучасних технічних засобів: мобільного телефону, комп'ютера тощо. Варто зазначити, що й тут існують свої правила, зумовлені сучасними способами спілкування за допомогою техніки, зокрема використання спеціальних знаків, символів, мультимедійних засобів: картинок, музики тощо. Таким чином, побажання є поширеним явищем у масовій культурі й мають потужну інформаційну підтримку, забезпечену сучасними технічними засобами. Безперечно, усе це ми враховуватимемо під час здійснення дослідження.

Статтю підготовлено в межах комплексної наукової теми кафедри грецької філології та перекладу Маріупольського державного університету «Елліністичні студії: лінгвокультурологічний, соціолінгвістичний, діалектологічний, перекладознавчий та дидактичний виміри».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці існує велика кількість робіт, присвячених вивченню різних аспектів побажань. Учені розглядають структуру й функціонування побажань у різних мовах (М. Гусаренко, Б. Цховребова, А. Дедухно, Н. Сизоненко), способи їх вираження (А. Рогоза, Н. Ранніх), семантичні особливості (Л. Павленко, Г. Рігатос, С. Тлупа), специфіку обрядового фольклору (Г. Марченко, І. Гунчик), проводять зіставний, концептуальний і комунікативний аналіз побажань (О. Шлапаков, Д. Коморова) тощо. Уважаємо за доцільне розпочати наше дослідження із з'ясування семантики терміна «побажання».

Більшість дослідників розглядає побажання як такі, що можуть мати як позитивну, так і негативну семантику, включаючи до них так звані «злопобажання» (Л. Павловська, М. Гловинська, Н. Формановська, Н. Ранніх, А. Дедухно, Н. Сизоненко, Б. Цховребова, С. Тлупа, Г. Рігатос тощо).

Метою статті стало визначення місця побажань, зокрема, новогрецьких у колі висловлювань інших комунікативних значень, а також їх класифікація на основі семантичних характеристик.

Виклад основного матеріалу. Знаки мовного етикету є самостійними культурно-історичними цінностями, найважливішими засобами регуляції поведінки, без яких не може обійтися жодна людина, жодне суспільство. Велику роль у будь-якій культурі, зокрема грецькій та українській, відіграють побажання.

Актуальність дослідження полягає в тому, що існує необхідність подальших досліджень проблем мовної комунікації, зокрема уточнення та доповнення деяких теоретичних питань, пов'язаних із грецьким мовним етикетом, недослідженістю особливостей функціонування явища «побажання», відсутністю комплексного системного опису ситуацій і побажання в грецькому мовному етикеті. Саме тому варто визначити місце й роль побажань серед інших комунікативних висловлювань.

Про силу впливу слова, його доброчинну дію на організм відомо було ще в глибоку давнину. Основані на вірі в магічну дію

слова побажання зберігають елементи давніх, язичницьких вірувань, вони є відлунням тих далеких часів, коли людина одухотворяла природу, зверталася до небесних світил, води, землі, рослин, дерев як до сил, здатних протидіяти хворобам, зцілити від недуги. Звідси основними дійовими особами в побажаннях є сили природи, тваринний і рослинний світ: вода, земля, зорі, курка, півень, дуб, буряк, цибуля наділені магічною силою [1, с. 187].

Дуже часто люди, які роблять що-небудь одне одному, навіть не замислюються над тим, що вони бажають, навіщо, чому, у якій манері та в якому тоні. Якщо на це звернути увагу, то можна помітити, що майже всі навколо бажають що-небудь одне одному без особливого бажання, щирості й будь-яких почуттів. Люди сьогодні промовляють побажання суто автоматично на якомусь підсвідомому рівні, адже в сучасної людини просто немає часу на щирість, вона постійно кудись поспішає, постійно не помічає, що коїться навколо неї.

Вивчення як мовного етикету, так і побажань завжди перебуває в центрі уваги для наукових і методичних досліджень через їх присутність у різних сферах людського спілкування, а також через зміни соціокультурних умов, слідом за якими одні мовні формули зникають, інші з'являються, треті видозмінюються. У зв'язку з цим глибокий і докладний аналіз кожної етикетної номінації та тематичної групи з погляду теорії спілкування, лінгвокультурології, лінгвістичної прагматики, національної специфіки та багатьох інших проблем залишається актуальним.

Як зазначає О. Шлапаков, побажання є складним і неоднорідним мовленнєвим актом, який може існувати в складі багатьох мовленнєвих жанрів [2, с. 94]. У сучасній літературі існують принаймні два розуміння терміна «побажання». Перше (більш вузьке) полягає в тому, що висловлювання побажань – це стандартні за формою висловлювання, уживання яких суворо регламентується правилами поведінки, прийнятими в певному суспільстві. Друге (більш широке) полягає в тому, що висловлювання побажань являють собою повноцінні інформативні висловлювання, за допомогою яких мовець повідомляє слухачеві про свої бажання й тим самим намагається домогтися їх здійснення. У рамках цього більш широкого розуміння побажання деякі лінгвісти розглядають висловлені побажання як спонукання, що не припускає конкретного виконавця, тобто як висловлювання про бажання [3, с. 3].

Щоб визначити сутність побажань, потрібно передусім визначити поняття побажання. Існує кілька визначень побажання. У «Великому тлумачному словнику української мови» термін 'побажання' визначається таким чином: «ПОБАЖАННЯ, я, сер. Висловлене, виражене бажання здійснити, одержати, здобути і т. ін. що-небудь» [4, с. 989].

У «Словнику новогрецької мови» Г. Бабіньотиса («Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας») знаходимо таке визначення: «Побажання – 1. характерне висловлення надії або бажання кого-небудь щодо успіху або сприятливого розвитку речей» [5, с. 700].

У «Словнику новогрецької димотичної мови» («Λεξικό της Κοινής Ελληνικής») фонду М. Тріандафіллідиса «побажання» визначається таким чином: «1а. слова, за допомогою яких висловлюється бажання, щоб здійснилося щось або відбулося з кимось щось гарне, часто із зверненням до божественних або інших надприродних сил; б. стандартний, письмовий або усний, вираз побажання, адресований комусь, напр., «Καλή επιτυχία! (Удачі!)», «Χρόνια πολλά! (Довгих років! Многая літа!)» [6, с. 549].

С. Тлупа в дослідженні, присвяченому побажанням, зазначає, що побажання є невід'ємною частиною нашого життя. У багатьох повсякденних ситуаціях люди обмінюються привітаннями, побажаннями чогось позитивного (наприклад, на весілля, на хрестини, на свято), побажаннями чогось негативного (прокльони, ображання), побажання запобігти чомусь (заклинання) [7, с. 7]. Цю тему продовжує в роботі «Ευχή&Κατάρα» («Побажання та прокльон») грецький дослідник Г. Рігатос [8].

У науковій літературі теж існує чимало визначень терміна «побажання». Побажання – одна з головних інваріантних одиниць, властива певній групі сакрально-оказіональних утворень. А. Дедухно та Н. Сизоненко різницю між побажанням і привітанням убачають у часовій референції. Незважаючи на те що причина для їх реалізації може бути тією самою, відносять їх до різних аспектів цієї події. Висловлюючи побажання, мовець виражає надію на добробут у житті адресата в майбутньому, вітаючи ж, мовець дає зрозуміти, що він поділяє радість з приводу події, що відбувається в теперішній час [9, с. 83].

Досліджуючи вербальні формули побажань у різноструктурних мовах, Л. Павловська зазначає, що традиційно вони визначаються як невеликі за обсягом тексти, що входять до мікрообрядів, становлячи важливу частину *«народної напівфразеології»* (М. Толстой); генетично пов'язані з ритуальними діями *ситуативні фраземи* (М. Жуйкова); *вербально-кодові тексти*, що містять сакралізовані смисли, властиві певним обрядодіям (В. Жайворонок); стереотипи ритуально-етикетної поведінки людини (Л. Виноградова, А. Худзік); *вигукові фразеологізми* з магічною, етикетною та емоційно-виражальною функціями (Г. Кузь); *комунікативні фразеологізми* (А. Баранов), *прагматичні кліше-формативи* (Н. Баландіна) [10, с. 3]. Сама дослідниця характеризує їх як ілокутивно-вмотивовані одиниці та культурні тексти оптативно-директивного характеру, які виконують оцінно-експресивну функцію й мають позитивну/негативну семантику бажальності [10, с. 17]

На думку Г. Марченко, беручи до уваги текстові функції, естетичну установку й ефект емоційного впливу, структурно-семантичні можливості, розглядається побажання як фольклорний текст. Вона зазначає: «По-перше, побажання, подібно до байок, загадок і, на відміну від слів і фразеологічних зворотів, як й інші паремії, навіть найменші й найпростіші (як прислів'я та приказки), поминувши більш складні (побрехеньки та головоломки), являють собою тексти, тобто словесні утворення, що мають самодостатнє значення й можуть уживатися самостійно. Щодо слів і фразеологічних зворотів, то всі вони, у тім числі й найбільш складні з них, здебільшого виступають лише як елементи текстів. По-друге, побажання, як і всі фольклорні тексти, мають певну тему (іноді навіть багато тем), є аналогом певної інформації, тоді як слова та фразеологізми принципово не мають власної теми й можуть уживатися з дуже різних приводів» [11, с. 9–10].

А. Вежбицька трактує побажання як вияв бажання будь-чого доброго, виключає із цього ряду дієслова «проклинати» та «благословляти», ґрунтуючись на тому, що, бажаючи, мовець усвідомлює неможливість вплинути словами на здійснення бажань, а при прокляттях і благословеннях передбачена їх могутня сила [9, с. 83]: «Суттєва різниця між благословенням і прокляттям, з одного боку, і побажанням – з іншого, полягає в тому, що в першому випадку передбачено могутність слів, що промовляються, а в другому – їх безсилля» [12, с. 271].

М. Гловинська, досліджуючи компоненти семантики російського дієслова *бажати*, стверджує, що побажання – це вияв не тільки добра, а й будь-чого недоброго; такої самої точки зору дотримується й Н. Формановська [9, с. 84]. Погоджуючись із думкою, що інтенція, яка полягає в надії на здійснення бажаного, поєднує ці види в межах одного ілокутивного типу, позитивну або негативну оцінку бажаного, виражену в пропозиції, А. Дедухно та Н. Сизоненко зазначають, не можна вважати вирішальним критерієм для розмежування цих мовленнєвих актів.

Н. Трофімова виділяє висловлювання, які реалізують мовленнєвий акт позитивного, ритуального побажання, включаючи побажання-вітання, побажання-привітання, тости, побажання-припис, благословення. Висловлювання негативного побажання дослідниця розглядає як окремий мовленнєвий акт, що входить у групу інфлуктивів [13, с. 142].

Бажань загалом і засобів їх вираження дуже багато, констатує Б. Цховребова, але досліджувала вона лише ті з них, які звернені до адресата й містять побажання йому добра або зла. Як власне поняття добра і зла, так і добрі та злі побажання, що їх виражають, являють собою опозицію без проміжних членів. Побажання комусь або чомусь може бути або добрим, або лихим, і нічим іншим. Перші з них пробуджують в адресатові позитивні емоції й викликають у нього щодо мовця дружні або хоча б миролюбні почуття. Другі викликають прикрість в адресата або образу, навіть злість та обурення, часто афективну реакцію, унаслідок чого адресат нерідко відповідає тим самим [14, с. 154].

К. Вдовіна зазначає, що мовленнєвий акт побажання – це ввічлива мовленнєва дія, яка реалізується мовцем з метою висловити увагу й симпатію щодо адресата, надію на благополуччя в житті адресата в майбутньому й тим самим відповідати нормам етикету, прийнятим у цьому суспільстві [15, с. 16].

У новогрецькій мові побажання як явище не було достатньо дослідженим. Робота салонікської дослідниці Сапфо Тлупи «Ευχές. Ξόρκια – Κατάρες. Εκφράσεις Θυμού» [7] являє собою збірник різноманітних грецьких побажань, згрупованих за тематичним принципом (31 тематична група), і має скоріше науково-популярний, ніж науковий характер. Цінним нам видається те, що, крім типових побажань (у тому числі й негативних), авторка подає вагомий корпус побажань, дібраних із художніх творів грецьких письменників XIX – початку XXI ст.

Заслуговує на увагу й дослідження іншого грецького автора. У книзі «Ευχή & Κατάρα» [8] грецький дослідник Герасимос Рігатос описує випадки, при яких люди бажають що-небудь одне одному. Особливо цінним матеріалом є використання автором побажань, що використовуються в різних діалектах новогрецької мови. Його класифікація складається з 15 тематичних груп. Утім, як і в дослідженні С. Тлупи, всі побажання можна поділити та дві великі групи – святкові та побутові. Цікавим є той факт, що, крім звичних побажань, як, наприклад, на день народження, на свята, на певні родинні чи особисті події (Χρόνια πολλά! (Довгих років! – побажання на день народження, іменини та на будь-яке офіційне, релігійне, національне свято), Καλή Πρωτοχρονιά! (З Новим роком!), Καλό Πάσχα! (Гарного Великодня!), Καλό ταξίδι! Καλή επιστροφή! (Гарної подорожі! Щасливого повернення!)), дослідник зазначає досить незвичні побажання: Και στα δικά σου! (І тобі такого ж! – побажання неодруженим на весіллі), Καλές δουλειές! (Гарної роботи! – для продавців, торговців), Καλά γεράσματα!/ Καλή ψυχή! (Гарної старості! – побажання літнім людям), Καλή σαράντιση! (побажання по досягненні дитиною 40 днів) тощо.

Висновки. Проведений аналіз мовного матеріалу дав змогу дійти таких висновків: побажання належать до найуживаніших етикетних висловів, за допомогою яких установлюється контакт між людьми, визначаються їхні взаємини на роботі чи вдома, водночас підтримуються стосунки й контакти. Кожен із нас у повсякденному житті послуговується різними формами привітання, проте щоразу використовуємо лише одну з «вітального реєстру». Побажання – це мовленнєвий акт, притаманний не лише якійсь події або святу; багато людей сьогодні забувають, що побажання можна та навіть потрібно висловлювати в повсякденному житті. Побажання, з одного боку, можна тлумачити як просто приємні слова, а з іншого боку, вони можуть мати навіть «магічне» значення. Більшість дослідників включає до складу побажань також і злопобажання, тобто побажання з негативною семантикою.

Перспективи подальших досліджень цієї теми бачимо в більш детальному вивченні семантики побажань, з'ясуванні їх структури й систематизації мовних формул, які їх виражають. Крім того, нам видається цікавим залучити для зіставного аналізу семантики та структури новогрецьких побажань матеріал інших мов (української, англійської, німецької, французької тощо).

***Література*:**

1. Марченко Г.В. Обрядові побажання: структура і семантика тексту : дис. … канд. філол. наук : 10.01.07 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2003. 268 с.
2. Шлапаков О.С. Лингвостилистические особенности речевого акта «пожелание» в английском, французском, украинском и русском языках. *Лінгвістика*. 2014. № 1 (31). С. 101–108.
3. Ранних Н.А. Речевой акт пожелания и способы его выражения в русском языке : дисс. … канд. филол. наук : 10.02.01 / Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Москва, 1994. 159 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.
5. Μπαμπινιώτης Γ. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Αθήνα : Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε., 2002. 2033 σ.
6. Λεξικό της κοινής νεοελληνικής [Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του ΑΠΘ]. Θεσσαλονίκη: Αριστοτελείο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης [Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], 1998. 1532 σ.
7. Τλούπα Σ. Ευχές. Ξόρκια – Κατάρες. Εκφράσεις Θυμού. Θεσσαλονίκη : Universaty studio press, 2001. 139 σ.
8. Ρηγάτος Γ. Α. Ευχή και κατάρα. Αθήνα : Μύρτος, 2004. 180 σ.
9. Дедухно А.В., Сизоненко Н.М. Структурно-семантичні та функціональні особливості перформативного акту побажання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 56. С. 83–86.
10. Павловська Л.О. Вербальні формули побажань у різноструктурних мовах: прагмасемантичний і лінгвокультурологічний аспекти : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.17 / Рівнен. ін-т слов'янознавства Київ. славістич. ун-ту. Київ, 2009. 20 с.
11. Марченко Г.В. Обрядові побажання: структура і семантика тексту : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.01.07 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2003. 20 с.
12. Вежбицка А. Речевые акты. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1985. Вып. 16 : Лингвистическая прагматика. С. 251–275.
13. Трофимова Н.А. Актуализация компонентов смысла высказывания в экспрессивных речевых актах (на материале современного немецкого языка) : дисс. … докт. филол. наук : 10.02.04 / Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена. Санкт-Петербург, 2009. 420 с.

14. Цховребова Б.Ф. Структурно-функциональные характеристики языковых формул пожелания : автореф. дисс. … канд. филол. наук : 10.02.19 / Сев.-Осетин. гос. пед. ин-т. Владикавказ, 2002. 18 с.
15. Вдовина Е.В. Поздравление и пожелание в речевом этикете: концептуальный и коммуникативный анализ : автореф. дис. … канд. филол. наук : 10.02.01 / Гос. ин-т рус. яз. им. А.С. Пушкина. Москва, 2007. 23 с.

Kior Yu., Kobylenko N. Wishes as a speech act in Modern Greek

Summary. The article considers the features of the speech act of wishes. Despite the large number of papers concerned with the study of various aspects of wishes in various languages, many questions remain unaddressed by researchers. In particular, the wishes of Modern Greek have not yet been the target of detailed research. The analysis of the theoretical material has shown that a wish is a complex and inhomogeneous speech act which can exist in many speech genres. When expressing a wish, the speaker expresses the hope for well-being in the listener's life in the future and, when greeting, the speaker makes it clear that he/she shares the joy of the event going on at this time. In the scholarly literature there are different views both on the interpretation of the phenomenon of wish and on the ways of its verbalization. Most researchers consider wishes as having both positive and negative semantics (L. Pavlovska, M. Glovinska, N. Formanovska, N. Rannikh, A. Dedukhno, N. Sizonenko, B. Tskhovrebova, S. Tlupa, G. Rigatos, etc.). The study has found that wishes are among the most common etiquette expressions used to establish contacts between people, determine their mutual relations at work or at home while maintaining relationships and contacts. It has been discovered that G. Rigatos and S. Tlupa studied wishes in Modern Greek; their works are thematic classifications of wishes in Modern Greek which, despite the different number of thematic groups, can be divided into two large groups – holiday and household wishes. The prospects for further research in this field consist in a more detailed study of the semantics of Modern Greek wishes, in clarifying their structure and systematization of language formulas meant to express them as well as in conducting comparative analysis of Modern Greek wishes with other languages.

Key words: wishes, speech act, communication, semantics, etiquette.